

اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری با استفاده از AHP
(مطالعه موردی: مناطق نمونه گردشگری استان چهارمحال و بختیاری)
دکتر پژمان رضایی*

عضو هیات علمی دانشگاه یزد

چکیده

از جمله سیاست های دولت در ارتباط با رونق گردشگری کشور ، مصوب نمودن ۱۱۶۸ منطقه نمونه گردشگری بوده است که سهم استان چهارمحال و بختیاری ۱۵ منطقه نمونه گردشگری است . در این تحقیق کاربردی با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از مدل تحلیل سلسله مراتبی (AHP) تلاش شده است تا مهمترین مناطق اولویت دار استان برای اجرا مشخص شود. از جمله مهمترین شاخص ها برای اولویت بندی مناطق نمونه : فاصله تا منبع آب ، فاصله تا شبکه برق ، فاصله تا شبکه گاز ، فاصله تا شبکه تلفن ثابت ، فاصله تا مراکز درمانی ، فاصله تا جاده آسفالتی ، منابع گردشگری پیرامون ، فاصله تا مراکز گردشگر فرست ، سابقه حضور گردشگر و معروفیت منطقه ، قرار گیری در مسیرهای گردشگری استان و بکر بودن منطقه مورد مطالعه را می توان نام برد. نتایج نشان می دهد اولویت دارترین منطقه نمونه گردشگری ، سیاسرد بروجن با امتیاز ۰/۱۴۷ و ضعیف ترین منطقه نمونه گردشگری ، ارمند با امتیاز ۰/۰۲۲ می باشد. همچنین مناطق نمونه گردشگری سیاسرد بروجن ، پیرغار و سامان در سطح بالا ، مناطق نمونه گردشگری سراب بابا حیدر ، چشمه دیمه ، چغاخور ، امامزاده حمزه علی ، تالاب گندمان ، بازفت و شیدا در سطح متوسط و مناطق نمونه گردشگری شلیل ، بهشت آباد ، بارز ، شهریاری و ارمند در سطح پایین سطح بندی شده اند.
واژگان کلیدی : منطقه نمونه گردشگری ، چهارمحال و بختیاری ، مدل AHP

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

صنعت جهانگردی به عنوان بزرگترین و متنوع ترین صنعت در دنیا به حساب می آید. بسیاری از کشورها این صنعت پویا را به عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال زایی، رشد بخش خصوصی و توسعه ساختار زیربنایی می دانند (چاگ، وای، گی، ۱۳۷۹، ۲۷). صنعت گردشگری امروزه به قدری در توسعه اقتصادی، اجتماعی، کشورها اهمیت دارد که اقتصاد دانان آن را «صادرات نامرئی» نام نهاده اند (رضوانی، ۱۳۷۹، ۴۲). در سال ۱۹۹۷ درآمد ارزی حاصل از ۶۱۲ میلیون گردشگر ورودی بین المللی بالغ بر ۴۴۳ میلیارد دلار بود. سازمان جهانی جهانگردی (UNWTO) تا سال ۲۰۲۰ حدود ۱/۶ میلیارد گردشگر ورودی را پیش بینی کرده است که درآمد حاصل از آن به ۲ تریلیون دلار خواهد رسید (ضرغام بروجنی، ۱۳۹۲، ۱۶). به طوری که ۱۰ درصد از حجم نقدینگی اقتصاد جهان از طریق گردشگری جریان می یابد. همچنین ۱۲ درصد از کل مخارج جهان از طریق درآمدهای گردشگری تامین می شود (خالدی و همکاران، ۱۳۹۰، ۸). طبق گفته شورای جهانی سفر و گردشگری، با افزودن گردشگری داخلی، صنعت گردشگری به طور سالانه بیش از ۴ تریلیون دلار آمریکا درآمد دارد که حدود ۱۰ درصد از GDP و اشتغال جهانی را تشکیل می دهد (شارپلی و تلفر، ۱۳۹۱، ۲۲). این امر باعث شده است که بسیاری از مدیران و برنامه ریزان محلی، منطقه ای و ملی در هر کجای دنیا برای گسترش آن برنامه ریزی و تلاش نمایند (امین بیدختی و همکاران، ۱۳۸۹، ۲۳).

بررسی شرایط کشور ایران نیز حکایت از بالا بودن ظرفیت های آن در گردشگری دارد. آنچنان که در زمینه توریسم طبیعی، ایران در رده پنجمین کشور جهان و در زمینه توریسم تاریخی و فرهنگی در رتبه دهم جهان قرار دارد. و در راستای این ظرفیت ها، در سند چشم انداز کشور ورود ۲۰ میلیون گردشگر خارجی و کسب درآمد ارزی معادل ۲۰ میلیارد دلار مورد توجه قرار گرفته است (معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری، ۱۳۹۰).

در این زمینه باید خاطر نشان کرد که تنها داشتن منابع گردشگری، اعم از طبیعی و یا انسانی برای جذب گردشگر کافی نیست، بلکه باید اقدامات متعددی در زمینه مدیریت و برنامه ریزی منابع گردشگری صورت گیرد تا این منابع به جاذبه تبدیل شده و امکان جذب گردشگر برای آن فراهم آید. آنچه در این زمینه مسلم است این است که دولت به تنهایی قادر به ایجاد تمامی فعالیتها در خصوص توسعه گردشگری نیست و می بایست بخش قابل توجهی از فعالیتها به بخش خصوصی واگذار شود. بر این اساس، از جمله اقدامات دولت، برنامه ریزی برای جذب بخش خصوصی برای فعالیت در گردشگری کشور بوده است. از جمله تاسیسات گردشگری که مورد توجه دولت بوده است، مناطق نمونه گردشگری است که در آیین نامه ایجاد، اصلاح، تکمیل، درجه بندی و نرخ گذاری تاسیسات گردشگری به عنوان یکی از تاسیسات گردشگری مصوب شده است (سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، ۱۳۸۴).

بعد از تصویب ۷ منطقه نمونه تا سال ۱۳۸۴، از اواخر سال ۱۳۸۵ در سفرهای استانی دولت نهم، تصویب مناطق نمونه گردشگری در استانهای مختلف کشور با سرعت شروع به افزایش نمود و این روند تا سال ۱۳۸۹ در سفرهای سوم اعضای هیئت دولت در استانها ادامه پیدا نمود به طوری که به عنوان یک عامل رقابت بین

استان‌های مختلف شناخته شده و تعداد ۱۱۶۸ منطقه نمونه گردشگری در کشور به تصویب رسید (دفتر مناطق نمونه گردشگری، ۱۳۹۳).

استان چهارمحال و بختیاری نیز به عنوان یکی از استان‌های دارای ظرفیت‌های بالای گردشگری به ویژه در زمینه اکوتوریسم، ۱/۳ درصد از مناطق نمونه (۱۵ منطقه نمونه) کل کشور را به خود اختصاص داده است. نکته قابل توجه در این زمینه این است که بسیاری از این مناطق مصوب در کل کشور و استان با چالش‌های اساسی برای جذب سرمایه‌گذار، محدودیت شدید زیرساختها و... روبرو می‌باشند. همچنین نداشتن اولویت بندی مناسب جهت واگذاری مناطق، ارائه یک نسخه تیپ برای همه مناطق و... از دیگر مسائل پیش روی این مناطق است.

با توجه به اهمیت این موضوع، مهمترین اهداف، سوالات و فرضیه‌های این تحقیق عبارتند از:

الف) اهداف تحقیق:

- سطح بندی مناطق نمونه گردشگری استان چهارمحال و بختیاری از نظر مزیت‌های سرمایه‌گذاری در قالب شاخص‌های مختلف

- مهمترین راه‌کارهای لازم برای اجرای شدن این مناطق

ب) سوالات تحقیق:

- مهمترین شاخص‌ها در ارتباط با سطح بندی مناطق نمونه گردشگری استان کدام است؟

- اولویت اجرای مناطق نمونه گردشگری استان در دوره‌های کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت کدام است؟

- مهمترین راه‌کارهای اجرای مناطق نمونه گردشگری استان چیست؟

ج) فرضیه اصلی تحقیق

- به نظر می‌رسد مناطق نمونه گردشگری استان از اولویت بندی متفاوتی برای اجرا در دوره‌های زمانی مختلف برخوردار است.

مبانی نظری

گردشگری از جمله بزرگترین محرک‌های اقتصادی به شمار می‌رود و به عنوان یک ابزار قوی اقتصادی نقش مهمی دارد و با ترکیب و بکارگیری همزمان منابع داخلی و خارجی، منافع اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و فرهنگی زیادی را به دنبال دارد (Doswill, 2005, 112). در حال حاضر گردشگری با ایجاد درآمدهای کلان و فرصت‌های شغلی فراوان به عنوان اقتصاد پایدار شناخته می‌شود (هامیلتون و همکاران، ۲۰۰۵، ۲۵۵). گردشگری عبارت است از مجموعه تغییرات مکانی انسان‌ها و فعالیتی است که از آن منتج می‌شوند. این تغییرات خود ناشی از به واقعیت پیوستن خواست‌هایی است که انسان را به جابه‌جایی وادار می‌کند و بالقوه در هر شخصی با شدت و ضعف متفاوت وجود دارند (رهنمایی، محمدتقی، ۱۳۶۹: ۲۵). سازمان جهانی گردشگری تعریف ذیل را در مورد گردشگری ارائه کرده است: «گردشگری، مجموعه کارهایی است که فرد در مسافرت و در مکانی خارج از محیط محصول خود انجام می‌دهد، این مسافرت بیش از یک سال طول نمی‌کشد و هدف آن تفریح، تجارت یا فعالیتهای دیگر است» (WTO, 1997).

طبق تعریف سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، مناطق نمونه گردشگری فضاهایی را در بر می‌گیرد که در جوار جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی، مذهبی، طبیعی و گردشگری کشور به منظور ارائه خدمات به گردشگران توسط بخش غیر دولتی بر اساس ماده ۸ و آیین نامه مناطق نمونه گردشگری، تاسیس و اداره می‌شوند (سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، ۱۳۸۹، ۲). بر اساس تعریف فوق مناطق نمونه گردشگری عمدتاً در جوار منابع و جاذبه‌های تاریخی، طبیعی و ... مکان یابی شده‌اند. رویکرد نظریه‌ای حاکم بر فرایند ایجاد مناطق نمونه گردشگری مبتنی بر «توسعه پایدار» است. رویکرد توسعه پایدار گردشگری همسو با پذیرش جهانشمول پارادایم توسعه پایدار در مجامع علمی و تصمیم‌گیری، از دهه ۱۹۹۰ به بعد وارد ادبیات گردشگری شد. توسعه پایدار گردشگری، یک جایجایی از رویکردهای سنتی اقتصاد نئوکلاسیک در زمینه توسعه گردشگری، به یک رویکرد کلی نگرتر (سیستمی تر) را نشان می‌دهد که در آن نه تنها نیازهای بازار مورد توجه است بلکه نیازهای (ضروریات) جامعه و محیط زیست طبیعی نیز مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد. (قدمی، ۱۳۹۰، ۶۰).

پیش فرض‌های پایه توسعه پایدار گردشگری عبارتند از: امنیت اکولوژیکی، امنیت اجتماعی، امنیت انسانی، امنیت اقتصادی و یکپارچگی کالبدی-فضایی (تقوایی و صفر آبادی ۱۳۹۰، ۴۱ و ۴۰). در گردشگری پایدار تلاش می‌شود تعادل، تداوم و کیفیت مناسبی را در حیطه گردشگری برای گردشگران، زیست بوم و جامعه میزبان فراهم کند. در این نوع از گردشگری، مشارکت مردمی، چه گردشگران، چه مردم محلی و حتی طراحان و برنامه ریزان حائز اهمیت است (نامدار، ۱۳۸۲، ۱۳۴). در صورتی که برنامه ریزی‌ها به گونه‌ای صورت گیرد که محیط زیست کشش و توانایی پاسخگویی به این نیازها را نداشته باشد، آسیب‌های شدید زیست محیطی بر پیکره زیست بوم وارد می‌شود و منطقه گردشگری مورد نظر از حیطه گردشگری‌های پایدار خارج شده و بایستی دنبال راهکارهایی برای حل مشکلات خود باشد (رنجبریان، ۱۳۷۹، ۷۶). بدیهی است که مکان یابی و اجرای مناطق نمونه گردشگری نیز می‌بایست بر اساس رویکرد فوق باشد. این مناطق از یک سو باید باعث ارتقاء سطح اقتصادی و درآمد در منطقه و جامعه میزبان شوند و از سوی دیگر با مشارکت مردم محلی، حساسیت‌های زیست محیطی را بالا برده و این نگرش را حاکم نمایند که مناطق نمونه گردشگری بر پایه ظرفیت گردشگری است که باعث توسعه منطقه می‌شوند و در صورت وارد شدن خدشه به پایداری مناطق، این ظرفیت از بین رفته و نیاز به ایجاد سایر جایگزین‌ها برای گردشگری خواهد بود.

بر این اساس، مکان یابی، اجرا، بهره برداری و نظارت و ارزشیابی این مناطق از حساسیت بسیار بالایی برخوردار است و برنامه ریزی مناسب زمینه توسعه پایدار این مناطق را فراهم می‌آورد.

از جمله سیاست‌های دولت برنامه ریزی برای جذب بخش خصوصی و واگذاری مناطق نمونه گردشگری به بخش غیر دولتی می‌باشد و در صورتی که دولت، بخش خصوصی، عمومی و ... جایگاه مشخص و تعریف شده‌ای در این فرآیند واگذاری نداشته باشند و نظارت و ارزیابی صحیحی در ارتباط با مناطق نمونه گردشگری وجود نداشته باشد، نتیجه آن فاصله گرفتن از اصول توسعه پایدار این مناطق خواهد بود. با توجه به این مبحث،

داشتن اولویت بندی مناسب از مناطق نمونه و سطح بندی آنها می تواند زمینه واگذاری این مناطق را در یک فرآیند منطقی فراهم آورد و زمینه را برای رونق و توسعه گردشگری فراهم نماید.

پیشینه تحقیق

نوری و تقی زاده (۱۳۹۳) در مقاله اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری استان کرمانشاه (قطب گردشگری قصر شیرین) ، مناطق نمونه گردشگری استان را با استفاده از روش TOPSIS اولویت بندی نموده که منطقه نمونه گردشگری آبشار پیران با بیشترین امتیاز رتبه اول قطب گردشگری قصر شیرین را به خود اختصاص داده است. مهمترین شاخص های ارزیابی در این مقاله همجواری منطقه نمونه با جاذبه های گردشگری ، شرایط اقلیمی مناسب ، مساحت منطقه ، دسترسی به زیرساختها ، شاخص های امنیتی و ... می باشد. تقدیمی زنجانی و دانشور (۱۳۸۶) نشان داده است که اگر منطقه ای از لحاظ جاذبه های گردشگری غنی باشد و به لحاظ امکانات گردشگری به آن توجه نشود ، نتیجه ای نداشته و با شکست روبرو خواهد شد. مهدیزاده و شهناوی (۱۳۹۳) در مقاله ای با عنوان اولویت بندی قابلیت ها و تنگناهای مناطق نمونه گردشگری در شهرستان کلبر با استفاده از روش AHP ، به تعیین اولویت قابلیت ها و تنگناهای مناطق نمونه پرداخته است و روستاهای متعلق ، قلعه دره سی و مکیدی دره سی را دارای بهترین وضعیت قلمداد نموده است. مهمترین معیارهای مورد توجه این مقاله امکانات ، تبلیغات ، اشتغال ، سرمایه گذاری و آثار تاریخی می باشد. خسروی دانش و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله ای با عنوان ارزیابی اثرات زیست محیطی ، ابزاری جهت دستیابی به توسعه پایدار در منطقه نمونه گردشگری پل بابا احمد (اصفهان) به لزوم تهیه طرح های ارزیابی زیست محیطی برای مناطق نمونه گردشگری پرداخته و آن را ابزاری برای توسعه پایدار مناطق نمونه قلمداد نموده است. نتایج نشان می دهد در منطقه نمونه مورد مطالعه پیامدهای شکل گیری این منطقه مثبت بوده و به ویژه در زمینه های زیست محیطی باید مراقبت های بیشتری صورت گیرد. سجادیان و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله ارزیابی تطبیقی مناطق نمونه گردشگری استان های حاشیه خلیج فارس و دریای خزر به این نتیجه رسیده اند که تاسیس مناطق نمونه گردشگری در دو حوزه خلیج فارس و دریای خزر دارای تعادل نبوده است. همچنین زیرساخت های مناطق نمونه حاشیه خلیج فارس ضعیف می باشند و در مجموع این مناطق با تداوم روند فعلی نمی توانند به اهداف گردشگری در افق ۱۴۰۴ کشور کمک چندانی بنمایند. حاجی نژاد و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله ای با عنوان تدوین برنامه استراتژیک توسعه گردشگری در مناطق نمونه گردشگری روستایی در شهرستان پاوه ، گردشگری را از جمله مهمترین راهکارهای روستاها جهت برونرفت از معضلات مختلف به ویژه در زمینه اقتصادی دانسته اند و در روش مورد استفاده (SWOT) نقاط قوت ، ضعف ، فرصت تهدید پیش روی گردشگری شهرستان را مورد ارزیابی قرار داده اند و نشان داده شده که نقاط قوت و فرصت ها اهمیت بالایی در منطقه دارند و سیاست اصلی سیاست تهاجمی می باشد.

روش شناسی تحقیق

این تحقیق از لحاظ هدف کاربردی و از نوع تحقیقات توصیفی و تحلیلی است. اطلاعات مورد نیاز تحقیق به صورت کتابخانه ای ، اسنادی و میدانی بدست آمده است. نتایج داده های بدست آمده از طریق مدل تحلیل

سلسله مراتبی (AHP) و با استفاده از نرم افزار Expert Choice مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. معیارهای دوازده گانه این تحقیق با استفاده از بررسی سوابق تحقیق، نظر کارشناسی و استعلام از اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری بدست آمده است و امتیازهای مربوط به این معیارها و مقایسه زوجی آن با گزینه‌ها، با نظر کارشناسی و اخذ نظرات کارشناسان اداره کل مذکور در قالب پرسشنامه، در نظر گرفته شده است.

معرفی مدل مورد استفاده

در ارزیابی هر موضوعی ما نیاز به معیار اندازه گیری یا شاخص داریم. انتخاب شاخص‌های مناسب به ما امکان می‌دهد که مقایسه درستی بین جایگزین‌ها یا آلترناتیو‌ها به عمل آوریم. اما وقتی که چند یا چندین شاخص برای ارزیابی در نظر گرفته می‌شود ارزیابی پیچیده می‌شود. در این هنگام کار ارزیابی و مقایسه از حالت ساده تحلیلی که ذهن قادر به انجام آن است خارج می‌شود و به یک ابزار تحلیلی علمی قوی نیاز خواهد بود. از جمله ابزارهای مناسب در این زمینه مدل فرآیند تحلیل سلسله مراتبی است (سرور، ۱۳۸۱، ۲۲). فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، روشی است منعطف و قوی که برای تصمیم‌گیری در شرایطی که معیارهای تصمیم‌گیری متضاد، انتخاب بین گزینه‌ها را با مشکل مواجه می‌سازد و تصمیم‌گیری باید در یک فضای چند بعدی صورت پذیرد، مورد استفاده قرار می‌گیرد (زبردست، ۱۳۸۰، ۱۳). در واقع یکی از کارآمدترین تکنیک‌های تصمیم‌گیری فرآیند تحلیل سلسله مراتبی است که بر اساس مقایسه زوجی بنا نهاده شده است و امکان بررسی سناریوهای مختلف را به مدیران می‌دهد (احد نژاد و همکاران، ۱۳۸۹، ۸).

اصول فرآیند تحلیل سلسله مراتبی شامل شرط معکوسی، اصل همگنی، اصل وابستگی و اصل انتظاراتمی باشد (عطایی، ۱۳۸۹، ۱۸۳).

مراحل فرآیند تحلیل سلسله مراتبی

در مجموع پنج مرحله در فرآیند تحلیل سلسله مراتب وجود دارد که عبارتند از: الف) ساختن سلسله مراتب: در اولین مرحله، ساختن سلسله مراتب مربوط است که می‌تواند شامل سه سطح (هدف، معیارها و گزینه‌ها) یا چهار سطح (هدف، معیارها، زیرمعیارها و گزینه‌ها) باشد. ب) تبیین وزن معیارها و زیرمعیارها: برای تبیین ضریب اهمیت (وزن) معیارها و زیرمعیارها، دوه دو آنها را بر اساس مقیاس ۹ کمیتی ساعتی با هم مقایسه می‌کنیم ماخذ: (امتیاز ۱: اهمیت مساوی، امتیاز ۳: اهمیت اندکی بیشتر، امتیاز ۵: اهمیت بیشتر، امتیاز ۷: اهمیت خیلی بیشتر، امتیاز ۹: اهمیت مطلق، امتیاز ۲، ۴، ۶ و ۸: هنگامی که حالت‌های میانه وجود دارد). (توفیق، ۱۳۷۲، ۲۴).

ج) تعیین ضریب اهمیت گزینه‌ها: بعد از تعیین ضرایب اهمیت معیارها و زیرمعیارها، ضریب اهمیت گزینه‌ها را باید تعیین کرد. در این مرحله، ارجحیت هر یک از گزینه‌ها در ارتباط با هر یک از زیرمعیارها و اگر معیاری زیر معیار نداشته باشد، مستقیماً با خود آن معیار، مورد قضاوت و داوری قرار می‌گیرد (حکمت‌نیا و موسوی، ۱۳۹۲، ۲۴۳).

د) تعیین امتیاز نهایی (اولویت) گزینه ها : در این مرحله از تلفیق ضرایب اهمیت مزبور ، امتیاز نهایی هر یک از گزینه ها تعیین خواهد شد. برای این کار از «اصل ترکیب سلسله مراتبی» ساعتی که منجر به یک « بردار اولویت» با در نظر گرفتن همه قضاوت ها در تمامی سطوح سلسله مراتبی می شود ، استفاده می شود.

د) بررسی سازگاری یا ناسازگاری در قضاوت ها : یکی از مزیت های فرآیند تحلیل سلسله مراتبی ، امکان بررسی سازگاری در انجام قضاوت های انجام شده برای تعیین ضریب اهمیت معیارها و زیرمعیارها است که در آخرین این فرآیند انجام خواهد شد (فرج زاده اصل ، ۱۳۸۷ ، ۹۳). مقدار سازگاری در قضاوت ها باید کمتر از ۰/۱ باشد و این بدان مفهوم است که سازگاری لازم در قضاوت ها رعایت شده و در صورتی که این مقدار بیش از ۰/۱ باشد ، در آن صورت باید تجدید نظر در قضاوت ها صورت گیرد (قدسی پور ، ۱۳۸۴ ، ۸۷).

محدوده مورد مطالعه

استان چهارمحال و بختیاری با مساحت ۱۶۴۱۱ کیلومتر مربع در ناحیه غربی ایران بین ۳۱ درجه و ۹ دقیقه تا ۳۲ درجه و ۴۹ دقیقه عرض شمالی و ۴۹ درجه و ۲۹ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۲۶ دقیقه طول شرقی قرار گرفته است. این استان از سمت شمال و مشرق به استان اصفهان ، از جنوب و جنوب شرقی به استان کهگیلویه و بویر احمد ، از غرب و جنوب غربی به استان خوزستان و از شمال غرب به استان لرستان محدود می شود (مرکز آمار ایران ، ۱۳۹۲ ، ۳). بر اساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰ ، تعداد جمعیت استان بالغ بر ۸۹۵۲۶۳ نفر در قالب ۲۳۴۶۱۲ خانوار می باشد. از مجموع جمعیت استان ۵۸/۲ درصد ساکن شهرها و ۴۱/۸ درصد ساکن روستاها می باشند. تعداد شهرستان های استان بر اساس آخرین تقسیمات کشور ۹ شهرستان ، ۲۴ بخش ، ۴۹ دهستان ، ۳۶ شهر و ۷۶۶ آبادی دارای سکنه می باشد (مرکز آمار ایران ، ۱۳۹۴).

وجود ۲۰ رودخانه دائمی به طول ۹۰۵ کیلومتر و چشمه های متعدد از ظرفیت های آبی استان است. در کنار جاذبه های متعدد تاریخی و فرهنگی، نظیر ابنیه تاریخی، محوطه ها و آثار باستانی فرهنگ عشایری، بزرگان فرهنگ و هنر استان، دامنه های زاگرس نیز گنجینه ای از طبیعت فراروی ما گذاشته ، مناظر بدیع و زیبا، تا بدانجا که چهارمحال و بختیاری را بهشت طبیعت دوستان و گردشگران نامیده اند. چشمه ها و رودخانه ها، دشت لاله های واژگون و مناطق حفاظت شده و شکار ممنوع بسیاری نظیر قیصری، شیدا، هلن، سبزکوه، تنگ صیاد و جنگل های بلوط، یا همان طلای سبز زاگرس، که تنوع بالغ بر ۹۲۳ گونه گیاهی با ارزش، ۲۹۴ گونه جانوری و چشم اندازهای کم نظیر را در خود جای داده اند، تنها بخشی کوچک از این بهشت به شمار می آید (استانداری استان چهارمحال و بختیاری ، ۱۳۹۴).

مناطق نمونه گردشگری استان

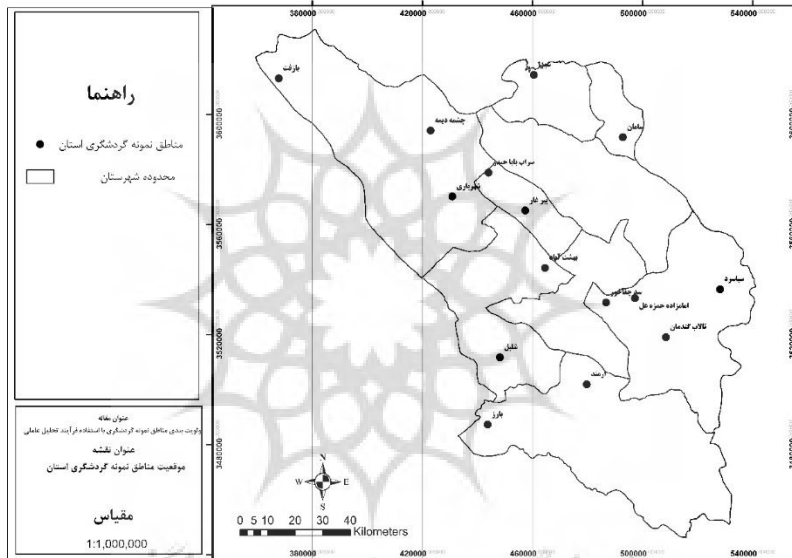
با توجه به ظرفیت های گردشگری استان ، تعداد ۱۵ منطقه گردشگری در استان به تصویب هیات دولت رسیده است . این مناطق در جدول و شکل شماره ۱ نشان داده شده است.

جدول شماره (۱): مناطق نمونه گردشگری استان چهارمحال و بختیاری

شهریاری	شیل	شیدا	سیاسرد	سراب باباحیدر	سامان	چشمه دیمه	چغاخور	تالاب گندمان	پیر غار	بازفت	بهشت آباد	بارز	امامزاده حمزه	ارمند	نام منطقه
کوهریگ	اردل	زن	بروجن	فارسان	سامان	کوهریگ	بروجن	بروجن	فارسان	کوهریگ	اردل	لردگان	بروجن	لردگان	شهرستان

ماخذ: اداره کل میراث فرهنگی ، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری ، ۱۳۹۴

شکل شماره (۱) : موقعیت مناطق نمونه گردشگری استان چهارمحال و بختیاری

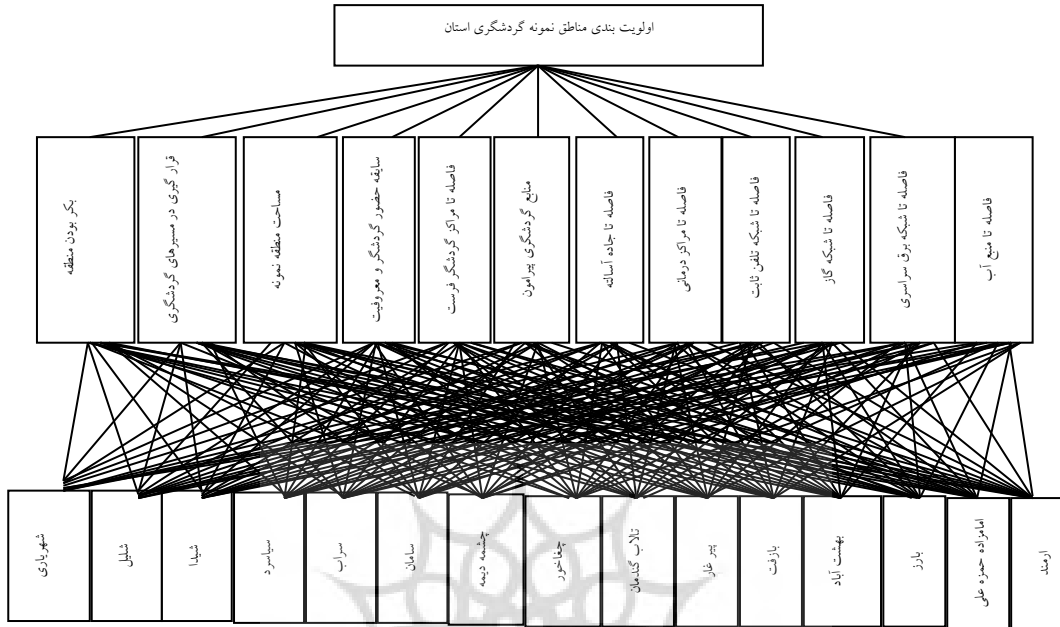


یافته های تحقیق

برای سطح بندی و اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری استان ، با توجه به روش شناسی مدل مورد مطالعه (AHP) ، در ادامه مراحل مختلف اجرای مدل و نتایج آن ارائه شده است.

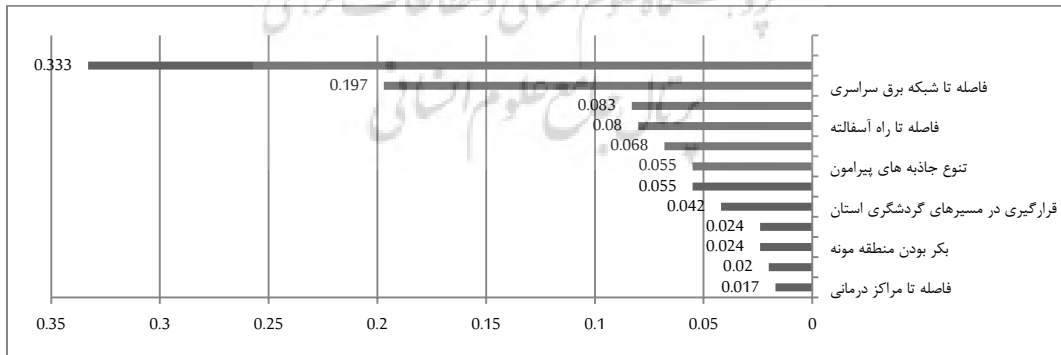
الف) ساختن سلسله مراتب : در این مرحله هدف : تعیین اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری استان ؛ معیارها : فاصله تا منابع آب ، برق سراسری ، جاده آسفalte ، خطوط گاز و تلفن ، منابع گردشگری پیرامون ، سابقه حضور گردشگر در منطقه ، فاصله تا نقاط گردشگر فرست و... (مجموعاً ۱۲ معیار) و مناطق نمونه گردشگری پانزده گانه به عنوان گزینه ها در نظر گرفته شده است که این سلسله مراتب در شکل ۲ نشان داده شده است.

شکل شماره (۲) : ساختار سلسله مراتب اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری مورد مطالعه



ب) تبیین وزن معیارها : برای تبیین ضریب اهمیت (وزن) معیارها ، دو به دو آنها را با هم مقایسه می کنیم. برای این منظور با استفاده از نرم افزار Expert Choice همه معیارها بر اساس مقیاس ۹ کمیته ساعتی با هم مقایسه شده اند. همانگونه که شکل شماره ۳ نشان می دهد بر اساس دیدگاه کارشناسی ، معیار امکان دسترسی مناسب به مناطق نمونه بیشترین امتیاز و دسترسی به مراکز درمانی کمترین امتیاز را به خود اختصاص داده است. پس از منبع آب ، دسترسی به شبکه برق سراسری و فاصله نسبت به مراکز گردشگر فرست بیشترین امتیاز را به خود اختصاص داده اند.

شکل شماره (۳) : تعیین وزن معیارهای مورد مطالعه در تعیین اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری استان

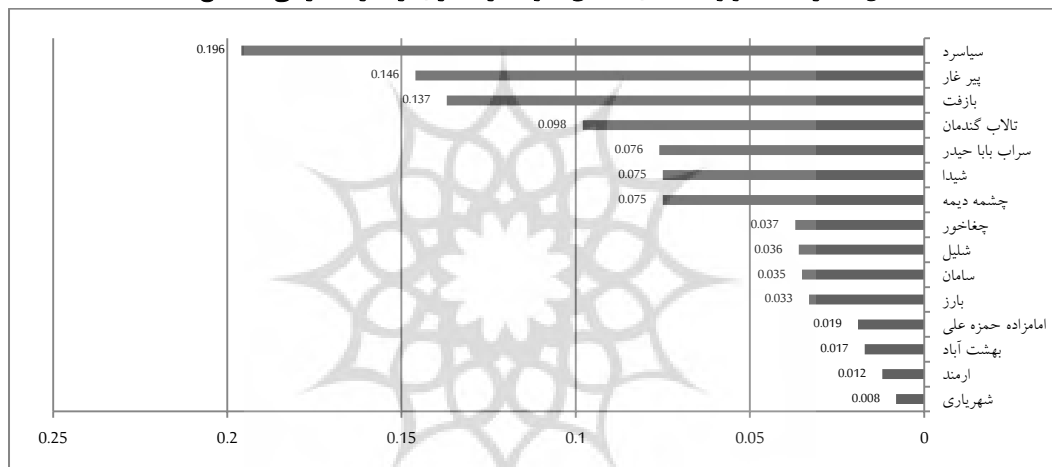


ضریب ناسازگاری = ۰/۰۷

ج) تعیین ضریب اهمیت گزینه ها : در این قسمت تک تک معیارها با گزینه های مختلف مقایسه شده است. به عبارت دیگر مناطق نمونه گردشگری پانزده گانه با تک تک معیارها مورد بررسی قرار گرفته است و موقعیت مناطق نمونه مختلف در ارتباط با معیارها استخراج شده است که نتایج آن به صورت زیر است:

۱- فاصله تا منبع آب: دسترسی به منبع آب و فاصله آن از اهمیت بسیار بالایی در مراکز گردشگری برخوردار است. با توجه به محدودیت منابع آبی و خشکسالی های سال های اخیر ، دسترسی به منابع آب پایدار برای مناطق نمونه از اولین اولویت های ایجاد این گونه مراکز است. بررسی مناطق نمونه استان نشان می دهد منطقه نمونه گردشگری سیاسرد بروجن بهترین وضعیت را از نظر فاصله تا منبع آب داشته است . کمترین امتیاز مربوط به منطقه نمونه گردشگری شهریار است که امکان تامین آب منطقه نمونه از فاصله زیادی باید تامین شود. (شکل شماره ۴)

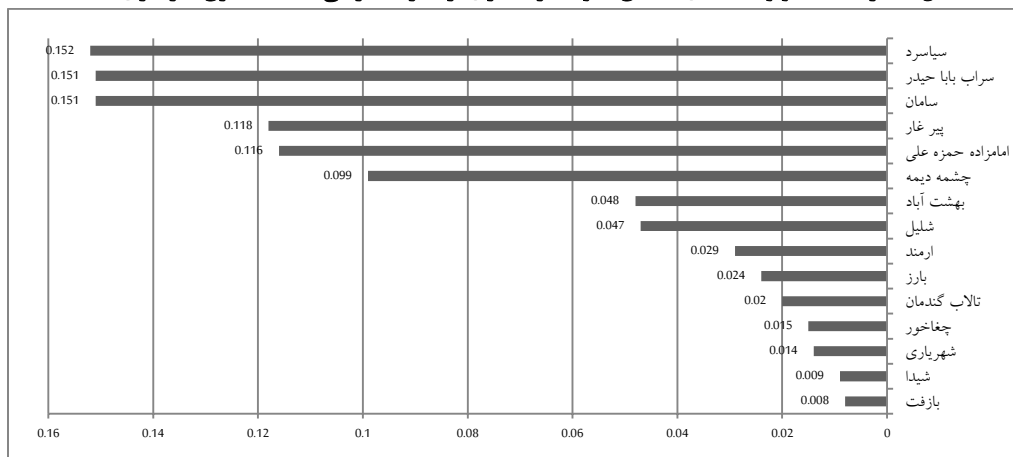
شکل شماره (۴): اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری از نظر دسترسی به منبع آب



ضریب ناسازگاری = ۰/۰۹

۲- وضعیت دسترسی به شبکه برق سراسری: از دیگر زیرساخت های اساسی برای ایجاد مناطق نمونه گردشگری ، امکان تامین برق با حداقل هزینه می باشد. در این زمینه مناطق نمونه ای که شرایط مناسب دسترسی به برق داشته باشند در امتیازدهی اولویت بالاتری خواهد داشت. بر اساس نتایج شکل شماره (۵) بهترین وضعیت به منطقه نمونه گردشگری سیاسرد و بدترین وضعیت مربوط به منطقه نمونه گردشگری بازفت است .

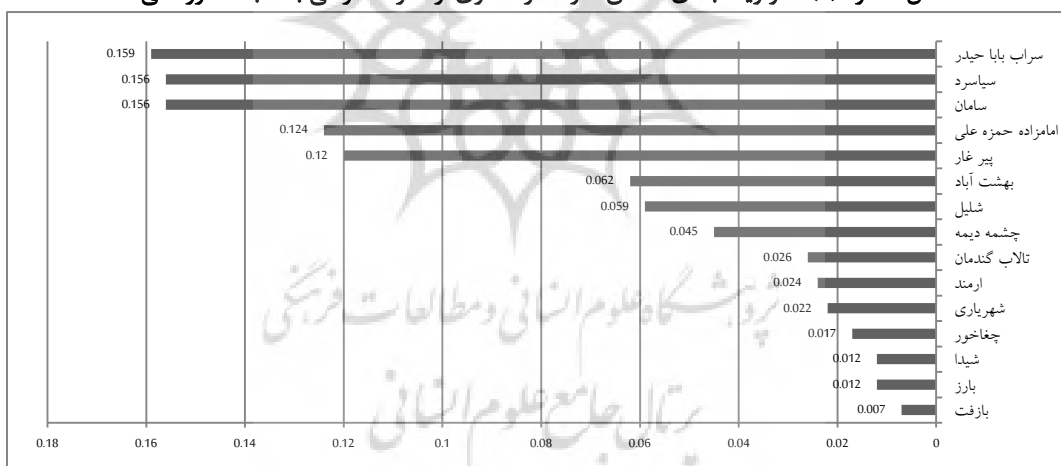
شکل شماره (۵) : اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری از نظر دسترسی به شبکه برق سراسری



ضریب ناسازگاری = ۰/۰۹

۳- وضعیت دسترسی به شبکه گازرسانی: نتایج مطالعات نشان می دهد مناطق نمونه گردشگری که در نزدیکی مراکز شهری قرار دارند از وضعیت مناسبتری در این زمینه برخوردارند. در این زمینه بیشترین امتیاز مربوط به منطقه نمونه سراب باباحیدر و سیاسرد و بدترین وضعیت مربوط به منطقه نمونه بازفت است. (شکل شماره ۶)

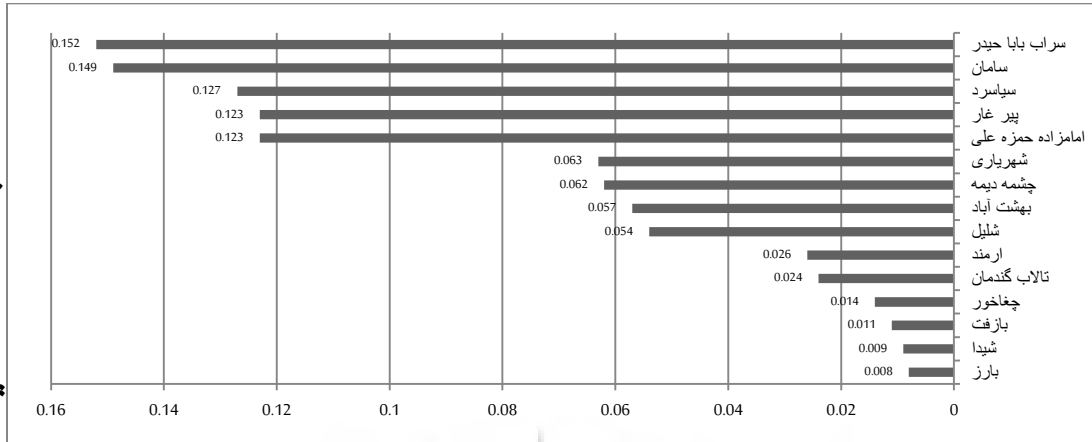
شکل شماره (۶) : اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری از نظر دسترسی به شبکه گازرسانی



ضریب ناسازگاری = ۰/۰۸

۴- وضعیت دسترسی به شبکه تلفن: اهمیت و نقش ارتباطات در مراکز گردشگری روز به روز در حال افزایش است. در این زمینه شبکه تلفن ثابت ، پوشش آنتن دهی تلفن همراه ، اینترنت و ... از اهمیت بالایی برخوردار است. در مجموع وضعیت منطقه نمونه سراب باباحیدر بهترین وضعیت و منطقه نمونه بارز بدترین شرایط را در این زمینه داشته است. (شکل شماره ۷)

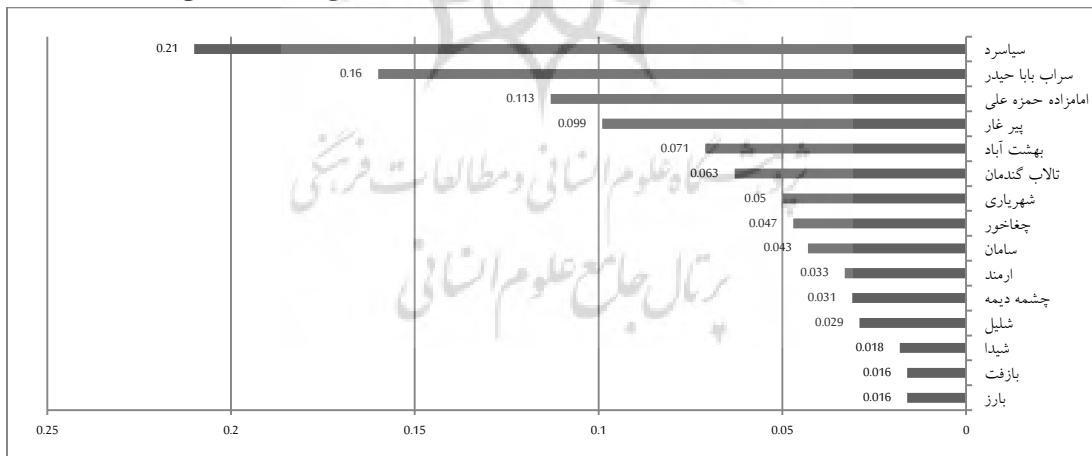
شکل شماره (۷) : اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری از نظر دسترسی به شبکه تلفن



ضریب ناسازگاری = ۰/۰۸

۵- وضعیت دسترسی به مراکز درمانی : امکان دسترسی به مراکز درمانی در مناطق گردشگری از ضرورت بالایی برخوردار است. و در صورت وجود اینچنین مراکزی در نزدیکی مناطق نمونه نیازی به تامین مرکز درمانی در مناطق نمونه گردشگری نبوده و در نتیجه از هزینه های اضافه در این زمینه جلوگیری به عمل خواهد آمد. نتایج مطالعات نشان می دهد بهترین وضعیت دسترسی به مراکز درمانی مربوط به منطقه نمونه سیاسرد و بدترین وضعیت مربوط به منطقه نمونه بازفت می باشد. (شکل شماره ۸)

شکل شماره (۸) : اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری از نظر دسترسی به مراکز درمانی

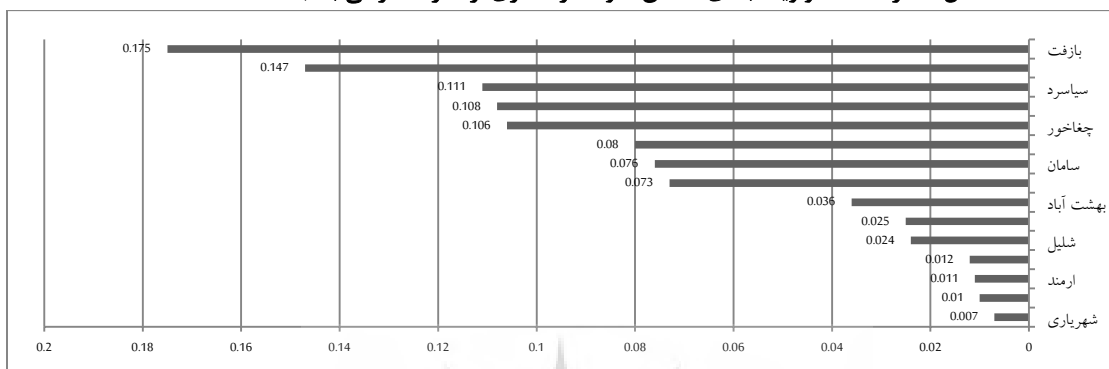


ضریب ناسازگاری = ۰/۰۸

۶- وضعیت دسترسی نسبت به جاده آسفالته : از جمله محدودیت های اساسی برای مناطق نمونه گردشگری ، فاصله نسبت به جاده های مواصلاتی است. هر چقدر مناطق نمونه از نظر دسترسی شرایط مناسب تری داشته باشند ، امکان جذب تعداد بیشتر گردشگر و اقتصادی بودن منطقه فراهم تر خواهد بود. با توجه به اهمیت این

موضوع ، وضعیت دسترسی مناطق نمونه گردشگری استان به جاده آسفالتی مورد ارزیابی قرار گرفته است. نتایج نشان می دهد بهترین وضعیت به مناطق نمونه گردشگری بازفت و بدترین وضعیت به منطقه نمونه گردشگری شهریار اختصاص داشته است. (شکل شماره ۹)

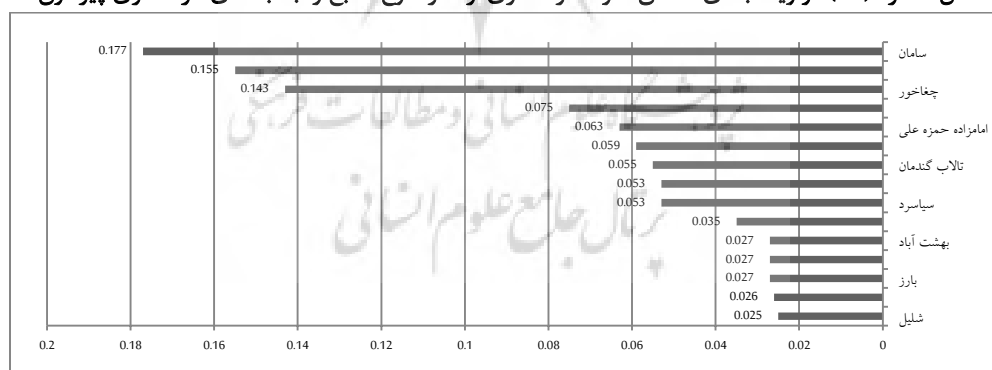
شکل شماره (۹) : اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری از نظر دسترسی به جاده آسفالتی



ضریب ناسازگاری = ۰/۰۹

۷- وضعیت منابع گردشگری پیرامون : از جمله دلایل مراجعه گردشگران به منطقه خاص ، وجود منابع و جاذبه های گردشگری می باشد. هر چقدر این منابع و جاذبه ها در منطقه ای از تنوع بیشتر و ظرفیت برد بالاتری باشند ، امکان جذب تعداد بیشتر گردشگر فراهم خواهد آمد. این منابع و جاذبه ها می تواند رودخانه ، دریاچه سد ، پوشش گیاهی ، حیات وحش ، مناطق حفاظت شده ، فرهنگ عشایری ، بناهای تاریخی و ... را در استان در بر می گیرد. نتایج نشان می دهد منطقه نمونه سامان بهترین وضعیت را از این نظر به خود اختصاص داده است. ضعیف ترین شرایط نیز مربوط به منطقه نمونه گردشگری شلیل است. (شکل شماره ۱۰)

شکل شماره (۱۰): اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری از نظر تنوع منابع و جاذبه های گردشگری پیرامون

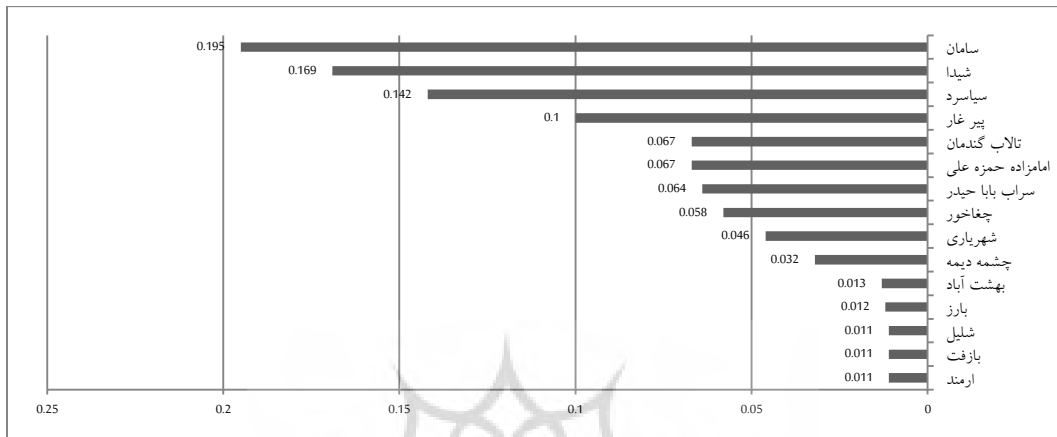


ضریب ناسازگاری = ۰/۰۵

۸- فاصله تا مراکز گردشگر فرست : مهمترین بازار مناطق نمونه گردشگری استان چهارمحال و بختیاری به ترتیب جمعیت بومی استان (مراکز شهری و روستایی)، استان اصفهان ، استان خوزستان و سایر استان های کشور می باشد. بر این اساس هر چقدر منطقه نمونه ای به مراکز جمعیت بزرگ نزدیک تر باشد و امکان

دسترسی ساکنان این مراکز به منطقه نمونه سهل تر باشد ، امکان جذب تعداد گردشگر بیشتری برای منطقه نمونه فراهم خواهد بود . در این زمینه بهترین وضعیت به منطقه نمونه گردشگری سامان و بدترین وضعیت به مناطق نمونه گردشگری ارمند ، بازفت و شلیل اختصاص داشته است. (شکل شماره ۱۱)

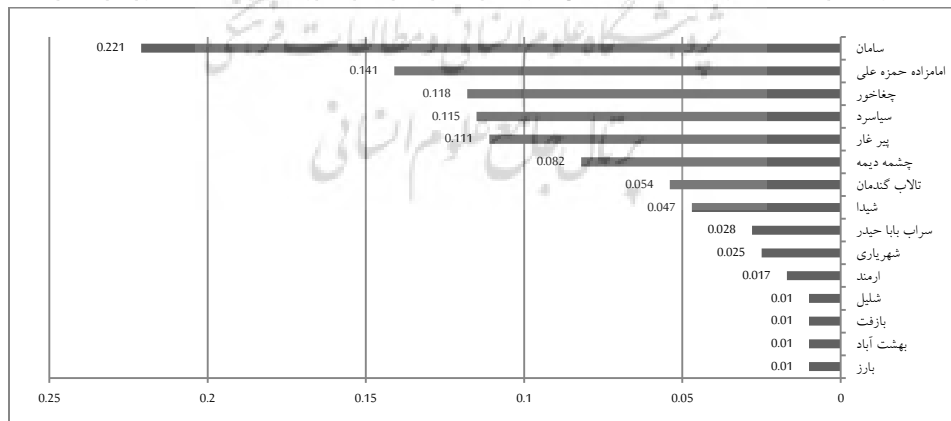
شکل شماره (۱۱) : اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری از نظر فاصله تا مراکز گردشگر فرست



ضریب ناسازگاری = ۰/۰۷

۹- معروفیت منطقه و سابقه حضور گردشگر در منطقه : از جمله معیارهای مهم برای جذب گردشگر و اقتصادی نمودن صنعت گردشگری ، تبلیغات می باشد. بر این اساس ، مناطقی که از گذشته مورد توجه گردشگران بوده است و سابقه حضور گردشگر در این مناطق وجود دارد ، زمان و هزینه کمتری را برای تبلیغات و جذب گردشگر خواهند نمود. در ضمن با توجه به این سابقه ، امکان تعامل مردم محلی با گردشگران نیز فراهم تر است. نتایج نشان می دهد در این زمینه بهترین وضعیت مربوط به منطقه نمونه گردشگری سامان و بدترین وضعیت مربوط به منطقه نمونه گردشگری بارز ، بهشت آباد ، بازفت و شلیل است. (شکل شماره ۱۲)

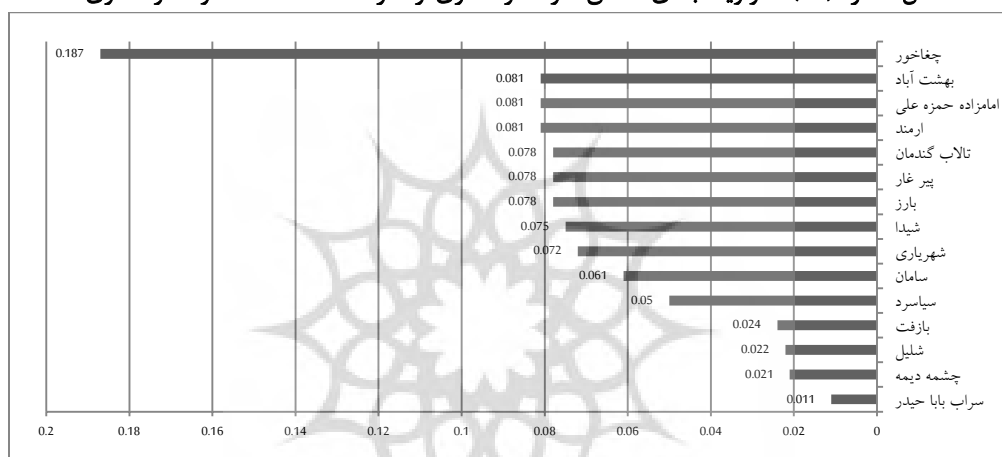
شکل شماره (۱۲) : اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری از نظر معروفیت و سابقه حضور گردشگر



ضریب ناسازگاری = ۰/۰۹

۱۰- مساحت منطقه نمونه گردشگری : از جمله ضوابط سطح بندی مناطق نمونه گردشگری به سطوح محلی تا بین المللی ، مساحت منطقه نمونه گردشگری می باشد. در این زمینه مساحت کمتر از ۵۰ هکتار ، مناطق نمونه محلی ، ۵۰ تا کمتر از ۱۰۰ هکتار ، مناطق نمونه منطقه ای ، ۱۰۰ هکتار تا کمتر از ۳۰۰ هکتار ، مناطق نمونه ملی ۳۰۰ هکتار به بالا ، مناطق نمونه بین المللی می باشند(مهندسان مشاور هفت شهر ری ، ۱۳۸۶ ، ۲۰). نتایج مطالعات نشان می دهد از مجموع مناطق نمونه گردشگری استان چهارمحال و بختیاری ۱۳/۳ درصد در سطح محلی ، ۳۳/۳ درصد در سطح منطقه ای و ۵۳/۴ درصد در سطح ملی در نظر گرفته شده اند. همچنین بررسی مناطق نشان می دهد بیشترین امتیاز مربوط به منطقه نمونه گردشگری چغاخور با ۱۲۴ هکتار و کمترین امتیاز مربوط به منطقه نمونه گردشگری سراب باباحیدر با ۲۶/۵ هکتار مساحت است. (شکل شماره ۱۳)

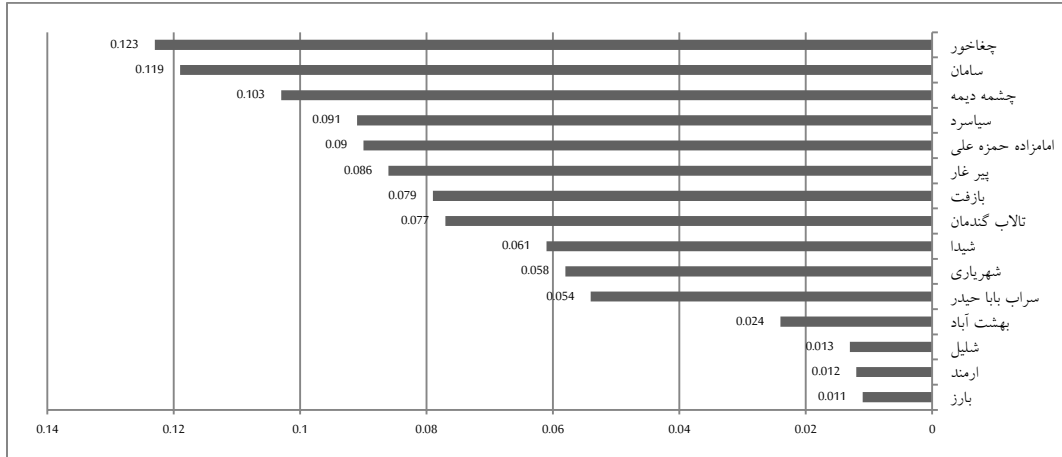
شکل شماره (۱۳) : اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری از نظر مساحت منطقه نمونه گردشگری



ضریب ناسازگاری = ۰/۰۴

۱۱- قرارگیری منطقه نمونه گردشگری در مسیرهای اصلی گردشگری استان : مهمترین مسیرهای گردشگری استان چهارمحال و بختیاری شامل شش مسیر اصلی است که در طرح جامع گردشگری استان و شناسه مسیرهای گردشگری استان مورد توجه جدی قرار گرفته است و از جمله سیاست های اجرایی گردشگری استان در بلند مدت ، تجهیز این مسیر ها و برنامه ریزی برای به فعلیت رساندن منابع گردشگری پیرامون این مسیرها می باشد. در ارتباط با مناطق نمونه گردشگری نیز ، هر چقدر منطقه نمونه گردشگری در این مسیرها قرار داشته باشد از حمایت ها و ظرفیت های قانونی بیشتری برای تامین اعتبار و اجرا برخوردار خواهد بود. نتایج نشان می دهد از بین مناطق نمونه گردشگری استان منطقه چغاخور امتیاز بالاتری را به خود اختصاص داده است و منطقه نمونه گردشگری بارز کمترین امتیاز را در این زمینه بدست آورده است. (شکل شماره ۱۴)

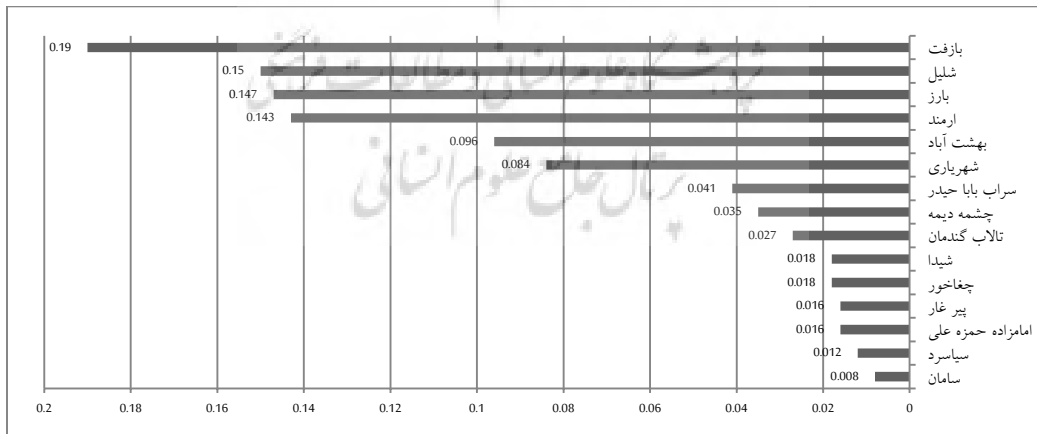
شکل شماره (۱۴): اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری از نظر استقرار در مسیرهای گردشگری استان



ضریب ناسازگاری = ۰/۰۳

۱۲- وضعیت منطقه نمونه از نظر بکر بودن : از جمله مشکلات بسیاری از مناطق گردشگری ، تغییرات گسترده محیط پیرامون ، ساخت و سازهای بی رویه و در نتیجه افت کیفیت محیط پیرامون می باشد. در این زمینه مناطقی که فاصله کمتری نسبت به بازارهای گردشگر فرست دارند و سابقه حضور گردشگر در این مناطق بیشتر است ، بیشتر در معرض آسیب های زیست محیطی قرار گرفته اند. با توجه به اهمیت این موضوع از جمله معیارهای قابل توجه ، بکر بودن منطقه نمونه است. نتایج نشان می دهد مناطقی که با ضعف شدید زیر ساختها روبرو هستند و از مراکز گردشگر فرست فاصله بیشتری دارند ، همچنان محیط بکر خود را حفظ نموده و بر عکس سایر مناطق دستخوش تغییرات اساسی در این زمینه شده است. بر اساس نتایج مطالعات ، منطقه نمونه گردشگری یازفت بالاترین امتیاز را از این نظر و منطقه نمونه گردشگری سامان کمترین امتیاز را کسب کرده است. (شکل شماره ۱۵)

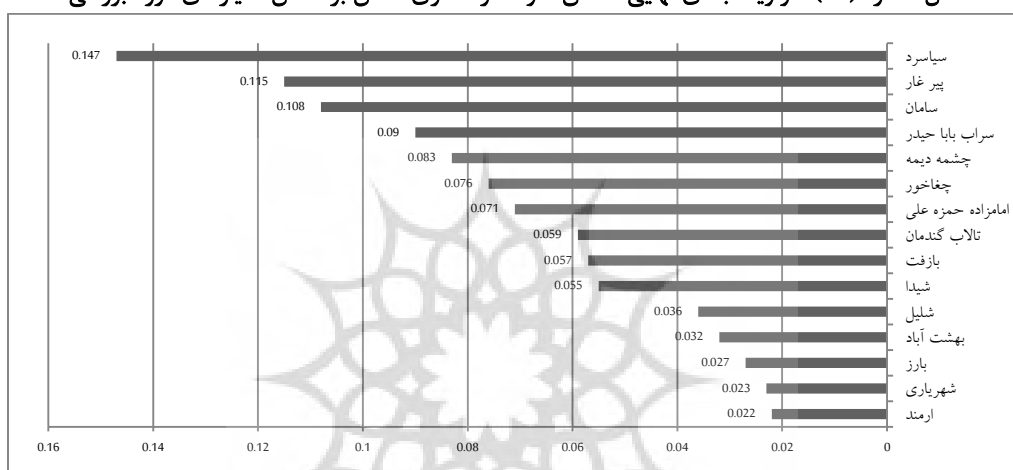
شکل شماره (۱۵): اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری از نظر بکر بودن منطقه نمونه



ضریب ناسازگاری = ۰/۰۸

د) تعیین امتیاز نهایی (اولویت) گزینه‌ها: از تلفیق ضرایب اهمیت هر معیار و هر گزینه با معیارهای مختلف، امتیاز نهایی گزینه‌ها بدست می‌آید. در این قسمت کلیه مناطق نمونه پانزده گانه با توجه به معیارهای مورد بررسی امتیازبندی شده‌اند و این مناطق بر اساس امتیازهای نهایی اولویت بندی شده‌اند. همانگونه که شکل شماره (۱۶) نشان می‌دهد بیشترین امتیاز مربوط به منطقه نمونه گردشگری سیاسرد بروجن و کمترین امتیاز مربوط به منطقه نمونه گردشگری ارمند می‌باشد. مناطق نمونه پیرغار، سامان و سراب باباحیدر نیز به ترتیب دو تا چهارم می‌باشند و مناطق نمونه شهریاری، بارز و بهشت آباد نیز پس از ارمند کمترین امتیاز را به خود اختصاص داده‌اند.

شکل شماره (۱۶): اولویت بندی نهایی مناطق نمونه گردشگری استان بر اساس معیارهای مورد بررسی



ضریب ناسازگاری = $0/08$

د) بررسی ناسازگاری در قضاوت‌ها: همانگونه که اشاره شد یکی از مزیت‌های فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، امکان بررسی سازگاری یا ناسازگاری در قضاوت‌های انجام شده برای تعیین ضریب اهمیت معیارها و گزینه‌ها است. نتایج نشان می‌دهد در هیچ یک از مقایسات زوجی ضریب ناسازگاری بالاتر از $0/1$ نیست و قضاوت‌ها سازگاری قابل قبولی دارند. در تعیین امتیاز نهایی گزینه‌ها نیز ناسازگاری $0/08$ است که حاکی از قابل قبول بودن این ضریب برای اولویت بندی گزینه‌های مختلف می‌باشد.

نتیجه گیری و پیشنهادها: استان چهارمحال و بختیاری از ظرفیت‌های بالای گردشگری به ویژه گردشگری طبیعی برخوردار است و با توجه به موقعیت قرارگیری و نزدیکی به مراکز بزرگ جمعیتی، می‌تواند به عنوان یکی از قطب‌های گردشگری کشور تجهیز شود. در این راستا تا کنون نسبت به تصویب ۱۵ منطقه نمونه در شهرستان‌های مختلف استان اقدام شده است.

از جمله موارد ضروری جهت واگذاری مناطق نمونه گردشگری استان، اولویت بندی این مناطق است. برای اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری استان از معیارهای مختلفی استفاده شده است. با توجه به اهمیت زیرساخت‌ها (آب، برق، گاز، جاده و...) در توسعه مناطق گردشگری و بالا بودن هزینه تامین زیرساخت‌ها، حدود ۴۱ درصد از معیارها در ارتباط با زیرساختها در نظر گرفته شده است. فاصله از مراکز گردشگر فرست، معروفیت

منطقه نمونه و قرار گیری در مسیرهای گردشگری استان از دیگر معیارهای مهم برای جذب گردشگر به منطقه است که ۲۵ درصد معیارها را به خود اختصاص داده است و در نهایت تنوع جاذبه های پیرامون ، بکر بودن منطقه نمونه و سایر معیارها ۳۴ درصد سایر معیارها را به خود اختصاص داده اند.

در تعیین این معیارها علاوه بر بررسی سوابق موضوع ، اخذ دیدگاه کارشناسان مرتبط نیز مورد توجه قرار گرفته است و تلاش شده است معیارهای کاربردی برای اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری استان در نظر گرفته شود.

با توجه به اولویت بندی نهایی مناطق نمونه گردشگری استان بر اساس معیارهای دوازده گانه ، مناطق نمونه گردشگری استان را در سه سطح می توان طبقه بندی نمود که عبارتند از :

الف) سطح اول : مناطق نمونه گردشگری با امتیاز بالا : در این سطح مناطق نمونه سیاسرد ، پیر غار و سامان قرار دارند.

ب) سطح دوم : مناطق نمونه گردشگری با امتیاز متوسط : در این سطح مناطق نمونه سراب بابا حیدر ، چشمه دیمه ، چغاخور ، امامزاده حمزه علی ، تالاب گندمان ، بازفت و شیدا قرار دارند.

ج) سطح سوم : مناطق نمونه گردشگری با امتیاز پایین : در این سطح مناطق نمونه شلیل ، بهشت آباد ، بارز ، شهریار و ارمند قرار دارند.

بررسی موقعیت استقرار مناطق نمونه با امتیاز بالا نشان می دهد این مناطق با توجه به همجواری با مراکز شهرستان ها بهترین وضعیت را از نظر زیرساخت ها دارند. همچنین به خاطر ارتباطات مناسب و موقعیت نسبت به مراکز گردشگر فرست ، نقش بالایی در جذب گردشگران دارند. بر عکس مناطق نمونه با امتیاز پایین ، هر چند نسبت به سایر مناطق بکرتر است ، اما به علت دوری از مراکز شهرستان ، عمداً با ضعف زیرساختها روبرو هستند. مناطق نمونه با امتیاز متوسط نیز در شرایط بینابینی قرار دارند.

از نظر شرایط واگذاری مناطق نمونه جهت سرمایه گذاری ، هر چقدر این مناطق از امتیاز بالاتری برخوردار باشند ، اولویت بیشتری جهت واگذاری دارند. مناطق با امتیاز بالا عمداً محدودیت چندانی در ارتباط با زیرساخت ها نداشته و با توجه به سابقه حضور گردشگر و نزدیکی به بازارهای گردشگر فرست از توان بالایی برای جذب گردشگران برخوردار هستند. با توجه به ظرفیت های بالای این مناطق ، متقاضیان بیشتری برای سرمایه گذاری دارند. و در این زمینه بیشتر باید به انتخاب سرمایه گذاران واجد شرایط دقت نمود و با توجه به سابقه حضور گردشگر از بارگذاری بیش از حد بر محیط و دست اندازی به محیط پیرامون جلوگیری به عمل آید. مناطق نمونه گردشگری که از امتیاز کمتری برخوردار شده اند ، هر چند دارای توان های بالقوه فراوانی هستند ، اما با ضعف شدید زیر ساختها ، فاصله از مراکز گردشگر فرست و سایر محدودیت ها روبرو می باشند. این مناطق عمداً متقاضیان کمتری جهت سرمایه گذاری دارند. با توجه به این امر ، از جمله سیاست های دولت برای این مناطق باید تامین زیرساخت های ضروری ، دادن مشوق هایی همچون معافیت های مالیاتی ، تسهیلات لازم ، اجازه فروش و واگذاری برخی از کاربری ها و ... باشد. بدیهی است اگر دولت یک سیاست مشترک برای تمام مناطق نمونه گردشگری استان در پیش گیرد ، مناطق برخوردار عمداً برخوردار تر شده و باعث قطبی شدن توسعه گردشگری در استان خواهد شد. همچنین مناطق نمونه با امتیاز پایین در حاشیه قرار گرفته و تنها در قالب عنوان مصوب باقی خواهند ماند و اقدام اجرایی خاصی برای این مناطق صورت نخواهد گرفت.

منابع و ماخذ

- ۱- احدنژاد روشتی ، محسن ، فرخلو ، مهدی و زیاری ، کرامت الله . (۱۳۸۹) ، مدل سازی آسیب پذیری شهرها در برابر زلزله با استفاده از فرآیند سلسله مراتبی در محیط سیستم اطلاعات جغرافیایی ، مجله جغرافیا و توسعه ، شماره ۱۹ ، صص ۱۹۸-۱۷۱.
- ۲- اداره کل میراث فرهنگی ، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری . (۱۳۹۴) ، معاونت سرمایه گذاری .
- ۳- اکبری نامدار ، شبنم مجتمعتوریستی قلعه بابک ، پایان نامه کارشناسی ارشد معماری ، استاد راهنما : دکتر محمد مظفر ، تبریز ، دانشکده معماری و هنر ، دانشگاه آزاد اسلامی تبریز ، ۱۳۸۲ .
- ۴- امین بیدختی ، علی اکبر ، زرگر ، سیدمجتبی ، نظری ، ماشاله . (۱۳۸۹) ، آمیخته بازاریابی راهبردی در صنعت گردشگری ، مدیریت مطالعات راهبردی ، شماره ۳ ، تهران .
- ۵- تقوایی ، مسعود و صفر آبادی اعظم . (۱۳۹۰) ، نقش مدیریت شهری در دستیابی به توسعه پایدار گردشگری شهری (مطالعه موردی- شهر کرمانشاه) ، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک ، سال اول ، شماره چهارم ، صص ۵۲-۳۵ .
- ۶- توفیق ، فیروز . (۱۳۷۲) ، تحلیل عاملی ، تلفیق شاخص های منطقه ای ، مجله آبادی ، شماره ۱۰ .
- ۷- چاک، وای، گی . (۱۳۷۹) ، جهانگردی در چشم اندازی جامع ، ترجمه علی پارسائیان و سید محمد اعرابی ، تهران ، دفتر پژوهشهای فرهنگی .
- ۸- حکمت نیا ، حسن و موسوی میر نجف . (۱۳۹۲) ، کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه ریزی شهری و منطقه ای ، انتشارات آزاد پیما .
- ۹- خالدی ، شهریار ، منشیزاده ، رحمت اله ، ریکا ، جهانبخش ، خالدی ، شاهین ، خالدی ، شبنم . (۱۳۹۰) ، امکان سنجی جاذبه های توریستی اگرواکوتوریستی در توسعه روستایی با تأکید بر باغات گیلاس و استفاده از مدل SWOT مورد : دهستان لواسانات کوچک ، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی ، شماره ۲۳ تهران .
- ۱۰- زبردست ، اسفندیار . (۱۳۸۰) ، کاربرد فرآیند تحلیل سلسله مراتبی در برنامه ریزی شهری و منطقه ای ، مجله هنر های زیبا ، شماره ۱۰ .
- ۱۱- رضایی ، پژمان . (۱۳۹۵) ، مقدمه ای بر برنامه ریزی مناطق نمونه گردشگری در ایران ، انتشارات دانشگاه یزد .
- ۱۲- رضوانی، علی اصغر . (۱۳۷۹) ، جغرافیا و صنعت توریسم ، انتشارات دانشگاه پیام نور .
- ۱۳- رنجبریان ، بهرام . (۱۳۷۹) ، برنامه ریزی توریسم در سطح ملی و منطقه ای ، اصفهان ، جهاد دانشگاهی اصفهان .
- ۱۴- رهنمایی ، محمد تقی . (۱۳۶۹) ، جغرافیای اوقات فراغت و جهانگردی ، پلی کیپی ، گروه جغرافیا دانشگاه تهران .
- ۱۵- سازمان میراث فرهنگی ، صنایع دستی و گردشگری . (۱۳۸۹) ، مجموعه دستورالعمل ، قوانین و مقررات. معاونت سرمایه گذاری و طرح ها ، دفتر مناطق نمونه گردشگری .
- ۱۶- سازمان میراث فرهنگی ، صنایع دستی و گردشگری . (۱۳۹۳) ، معاونت سرمایه گذاری و طرح ها ، دفتر مناطق نمونه گردشگری .
- ۱۷- سازمان میراث فرهنگی ، صنایع دستی و گردشگری . (۱۳۸۴) ، آیین نامه اجرایی ایجاد، اصلاح، تکمیل، درجه بندی و نرخ گذاری تاسیسات گردشگری و نظارت بر فعالیت آنها .
- ۱۸- سرور ، هوشنگ ، مدیریت و مکان یابی فضاهای آموزشی با استفاده از سیستم های اطلاعات جغرافیایی (GIS) مورد: کاربری های آموزشی(مدارس راهنمایی) منطقه هفت تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد ، استاد راهنما : منوچهر فرج زاده ، دانشگاه تربیت مدرس ، ۱۳۸۱ .

- ۱۹- شاریلی ، ریچارد و تلفر ، دیوید. (۱۳۹۱) ، برنامه ریزی توسعه گردشگری در کشورهای در حال توسعه ، ترجمه دکتر حمید ضرغام بروجنی ، انتشارات مهکامه.
- ۲۰- ضرغام بروجنی ، حمید. (۱۳۹۲) ، برنامه ریزی توسعه جهانگردی رویکردی همپیوند و پایدار ، انتشارات مهکامه.
- ۲۱- عطایی ، محمد. (۱۳۸۹) ، تصمیم گیری چند معیاره ، انتشارات دانشگاه صنعتی شاهرود.
- ۲۲- عظیمی حسینی، محمد و همکاران. (۱۳۸۹) ، کاربرد GIS در مکان‌یابی، انتشارات مهرگان قلم، چاپ اول.
- ۲۳- فرج زاده اصل ، منوچهر . (۱۳۸۷) ، کاربرد سیستم اطلاعات جغرافیایی در برنامه ریزی توریسم ، چاپ دوم ، نشر سمت.
- ۲۴- قادری ، اسماعیل . (۱۳۹۴) ، مقدمه ای بر جغرافیای جهانگردی ، چاپ سوم ، انتشارات مهکامه.
- ۲۵- قدسی پور ، سید حسن . (۱۳۸۹) ، فرآیند تحلیل سلسله مراتبی AHP ، انتشارات دانشگاه امیر کبیر ، چاپ هشتم.
- ۲۶- قدمی ، مصطفی. (۱۳۹۰) ، ارزیابی و تدوین استراتژی مقصد در چارچوب توسعه پایدار گردشگری (نمونه مورد مطالعه: کلان شهر مشهد) ، مطالعات و پژوهشهای شهری و منطقه ای ، سال سوم، شماره نهم، صص ۵۹-۸۲.
- ۲۷- مرکز آمار ایران . (۱۳۹۲) ، سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری ، فصل سرزمین و آب و هوا.
- ۲۸- مرکز آمار ایران . (۱۳۹۴) ، نتایج سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۰ .
- ۲۹- معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری . (۱۳۹۰) ، سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴.
- ۳۰- مهندسان مشاور هفت شهر ری . (۱۳۸۶) ، مطالعات مکانیابی، امکانسنجی و طراحی کمپینگ های اقامتی در سطح کشور ، مرحله سوم : جلد دوم (ضوابط و مقررات احداث کمپینگ ها) ، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری ، دفتر طرح های توسعه و تسهیلات.
- 31-Doswill, R. 2005. *Tourism Management (Fundamentals, Strategies and Impacts)*, Translated by Arabi, S.M., and Izadi, D. Cultural Research Bureau, Third Edition. (In Persian).
- 32-Hamilton , M et al , (2005) , *climate change and international tourism : asmlution study* , Global Environmental change , 15 , pp. 253-266.
- 33-W.T.O, 1997